

VIZE GEOPOLITICKÉHO VÝVOJE NA POČÁTKU 21. STOLETÍ

Svět a jeho geopolitické vztahy se nám mění před očima. Obzvláště je to zřejmé v posledních třech letech. Pro vědecké úvahy o dalším geopolitickém vývoji je třeba analyzovat dosavadní vývoj a hledat základní megatrendy, které se budou promítat i do dalšího období.

V této studii chceme vybrat z řady našich i zahraničních analyticko-prognostických prací nejdůležitější megatrendy, které budou na minimálně dalších 15 let ovlivňovat geopolitickou tvář světa, vytvořit variantní vize geopolitického stavu světa na počátku 21. století.

Nečiníme si nárok na podrobné rozvedení jednotlivých variant a určení pravděpodobnosti jejich možného uskutečnění. Naším cílem jsou popisy základních rysů variant geopolitického stavu světa kolem roku 2005 a vybrané úvahy o možných důsledcích při realizaci některé z těchto variant, zejména ve vztahu k budoucí Evropě.

Geopolitická situace po skončení studené války

Období od ukončení druhé světové války je nazýváno obdobím studené války (bipolarity). Bylo charakterizováno vznikem dvou proti sobě stojících supervelmocí USA a SSSR a jimi vytvořenými politickými a vojenskými aliancemi: Varšavskou smlouvou a Severoatlantickou aliancí. Vztah vzájemného nepřátelství se postupně stal hybnou silou jejich vzájemného vojenskotechnického rozvoje, vedl k obrovskému rozvoji technologie zbraňových systémů a k rozšíření jejich vzájemné konkurence i mimo regiony těchto dvou politických a vojenských bloků. Soubor obou supervelmocí se rozšířil i na ostatní svět.

Podstatným rysem této epochy se stalo to, že do procesu "soutěže kdo z koho" bylo

zahrnuto velké množství států. Globálním zájmem dvou velmocí byly podřizovány po dobu více než 40 let národní, individuální zájmy velké skupiny středních i malých národů a států. Je to konstatovat, že jednoznačně převládala tendence integrační nad dezintegrační, prvek obecný nad prvkem zvláštním, ryze národním, což s sebou po desetiletí neslo větší či menší vynucenou spolupráci mnoha států, národů a národností. Období studené války, bipolarity mělo a má své důsledky nejen na tehdejší, či současné spojení USA a bývalého SSSR, ale tyto faktory se více či méně projevují nebo budou projevovat i na zmíněných geopolitických pozicích velmocí, jak jsme toho dnes svědky u vývoje na dřívějším území SSSR.

Ukončením studené války, zánikem bipolarity na přelomu let 1989-1991 dochází k zásadnímu zlomu, jímž bylo završení období integrace, centralizace. Zároveň došlo k významné změně dosavadní rovnováhy ve světě. Charakteristickým rysem geopolitické situace po ukončení studené války je nejen zánik bipolárního světa, ale i otevření se po desetiletí nakumulované kapacity mnoha států, národů a národností po naplňování dlouhodobě se neuskutečňovaných ambicí i zájmů. To má vztah nejen k zemím, které se osamostatnily z nadvlády tehdejšího Sovětského svazu, ale také spojenců Spojených států amerických, zejména zemí západní Evropy v čele se SRN, ale i Japonska. Do nové role se dostávají i státy, které nebyly přímo aliančními spojenci velmocí. Změněná situace tak ovlivňuje i ostatní svět.

Nová geopolitická situace se vyznačuje přechodem od bipolárního k multipolárnímu světu. Zaniká vztah dvou supervelmocí a tím dominance tohoto vztahu, zachovává se supervelmoc USA, do popředí pozornosti se na úkor bývalé supervelmoci SSSR dostávají zatím kontinentální mocnosti, či uskupení, ke kterým lze zařadit dálnévýchodní region v čele s Japonskem s významnou potenciální rolí Číny, islámskoarabský svět (oblast Blízkého a Středního východu a severní Afriky), západní Evropa s dominantní rolí Spolkové republiky Německo. Do uvedené kategorie mocností lze zařadit Rusko s jeho obrovským územím, enormními surovinovými zdroji a jadernými prostředky. Otázkou je, kam začlenit Indii s jejími téměř 900 milióny obyvatel, případně jiné velké a potenciálně významné země (Brazílie, Indonésie apod.).

Nová geopolitická situace s převládajícími dezintegračními a decentralistickými, nacionalistickými a nacionalizačními tendencemi i prvky se vyznačuje podstatným destabilizováním minulých a současných mezinárodně politických vztahů. Vede ke změnám v dosavadní rovnováze, vytvářejí se i nové podmínky. Dochází k mocenskopolitickým přesunům na mapě světa. Klesá nepravděpodobnost možného použití strategických jaderných zbraní, a tím se určitým způsobem mění jejich úloha, jako odstrašovacích nástrojů. Roste nebezpečí šíření jaderných zbraní, zejména taktických do dalších zemí. Výrazně vzrostlo nebezpečí vzniku a intenzity lokálních i regionálních konfliktů. Tato nová, doposud v praxi neověřená dimenze, hledá svůj praktickopolitický rozměr. Nabízejí se otázky související s perspektivou světa v nových podmínkách a dopady této nové situace na světový vývoj v nejbližších 10 až 15 letech, co a kdo bude hybnou silou vývoje, jak se budou projevovat představy a zájmy USA, kontinentálních mocností, ale i zájmy či ambice středních a malých zemí.

Ukazuje se, že jaderné zbraně, dříve odstrašující a stabilizující síla se v destabilizovaných regionech projevuje zcela opačně než dosud. Dezintegrace s sebou nese nacionální nesnášenlivost, územní spory, snahy po revizi dříve přijatých smluv, přináší snahy dosáhnout revize dosavadního mezinárodního politického uspořádání světa atd.

Megatrendy, které mohou ovlivnit příští geopolitický vývoj

Veškerý dosavadní geopolitický vývoj byl ovlivněn převážně dlouhodobě působícími megatrendy. Kromě toho existuje určité reziduum pro zdůvodnění dějin, které je nám neznámé a možná zůstane i neznámým navždy. Přesto však je možné sledovat megatrendy

(nové i z minulosti známé), jejichž pomocí lze v základních obrysech určovat vize budoucího geopolitického vývoje.

Megatrendy, o kterých si myslíme, že budou v nejbližších 15 letech ovlivňovat geopolitickou tvář světa, jsou následující:

1. **Evropa** je tradičně poselá národními a národnostními rozpory. Do počátku 21. století je překoná velice obtížně, nebo je nepřekoná vůbec. Kromě toho trpí nedostatkem surovin a migračními problémy, které se budou zvyšovat, a tím mohou posilovat národnostní rozpory.

2. **Rusko** je na pokraji rozpadu a nebude-li podporováno z vyspělých západních zemí může se rozpadnout na přelomu 21. století úplně. Mnohé bezvýznamné následnické státy budou tak slabé, že nebudou moci plnit historickou úlohu Ruska pro Evropu a uvolní tak průchod dálnévýchodní a islámské kultury směrem na Sibiř i do Evropy.

3. **USA a Kanada** nebudou na počátku 21. století ještě vážněji ohroženy imigračními proudy z Latinské Ameriky. Oba státy disponují velkým nerostným bohatstvím, jsou tak na světovém pohybu strategických surovin méně závislé. To jim umožňuje ve světové politice podle potřeby přecházet i na určitou politiku izolacionismu.

4. **Islámská kultura** nabrala z náboženských tradic novou sílu ke kulturnímu i politickému rozmachu. Tento rozmach je podporován i tím, že v oblasti islámských zemí leží většina světových zásob ropy. Islámská kultura bude celkově nezádržitelně rozpínat, v Evropě zasáhne část území na Balkáně.

5. **Dálnévýchodní kultura** prochází novou renezací. Po Japonsku a Koreji přibývá států s prudkým hospodářským růstem. Tato oblast má největší hustotu obyvatelstva. Začátkem 21. století bude mít další obrovské přírůstky obyvatel. Ekonomická síla, obrovská populace a poměrně vysoká vyčerpanost surovinových zdrojů v některých oblastech povede k silným expanzivním tlakům.

6. **Strategické, možná i část taktických jaderných zbraní** určených smlouvami k likvidaci nebudou na počátku 21. století z politických, částečně i technických důvodů zničeny. Na jedné straně tyto zbraně pravděpodobně přežijí rozpad Společenství nezávislých států, případně i samotného Ruska. Následnickými státy budou využívány jako prostředek odstrašování, možná i vydírání. Na druhé straně se jaderné zbraně rozšíří do dalších států a nových regionálních koalic či uskupení. Držení strategických jaderných zbraní a jejich nosičů v rukou integrovaného regionu islámské kultury a integrovaného regionu dálnévýchodní kultury uvede svět do zcela nových vojenskopolitických situací.

Příští možné velmoci

Možné velmoci kolem roku 2005 jsou pojaty jako určité integrované regiony států, které jsou spojeny určitými znaky (kulturou, ekonomikou, dějinami, ideologií, náboženstvím, společnými cíli apod.). Každý region je charakterizován především dnešními názvy států, které do něj spadají. Dále jako informační znaky uvádíme:

- rozlohu celkem (v miliónech km²),
- počet obyvatel celkem (milióny obyvatel v současné době a odhad miliónů obyvatel na rok 2005),
- stručný popis vývoje ekonomických tendencí,
- stručný popis vývoje vojenských tendencí.

I. Region evropské kultury

Země:

1. Země evropských společenství.
2. Skandinávské země.
3. Středoevropské země (Polsko, ČSFR, Maďarsko, Slovinsko).

4. Švýcarsko.

5. Pobaltské země.

Rozloha celkem: 4,3 miliónů km².

Počet obyvatel celkem: 505 miliónů obyvatel/r. 1990, 530 - 540 miliónů obyvatel/r. 2005.

Ekonomické tendence: Málo stabilní, středně dynamický vzestup vlivem zaostalejších částí (3-4 %). Nebezpečí nerovnoměrného vývoje a tím i problémem s vyloučením rozdílu a sociálního napětí mezi východní a západní Evropou.

Vojenské tendence: Osamostatňování od USA spojené s vnitřními rozpory a dilematy pravděpodobně provázenými konflikty ve východní části Evropy. Region evropské kultury bude vojensky i strategicky stále méně významná oblast světa, ohrožovaná z jihu a jiho-východu islámsko-arabskou kulturou, při případném rozpadu Ruska i následky tlaku dálně-východní kultury.

II. Region ruské kultury

Země: Rusko.

Rozloha celkem: 17 miliónů km².

Počet obyvatel celkem: 170 miliónů obyvatel/r. 1990, 180 - 190 miliónů obyvatel/r. 2005.

Ekonomické tendence: Budou rozporné a velmi složité, ovlivňovány existujícími politickými a dezintegračními procesy, celkovým vnitřním chaosem, celkovou zaostalostí, vnitřními střety. Po dlouhodobém ekonomickém poklesu a stagnaci by mohl počátkem 21. století začít významnější ekonomický růst.

Vojenské tendence: Pokles vojenských nástrojů provázený konflikty včetně vojenských a nebezpečím zneužití jaderných zbraní, které nebudou odstraněny. Mocenský boj o rozdělení vojenských prostředků mezi Ruskem a Ukrajinou, případně i dalšími zeměmi SNS.

III. Region severoamerické kultury

Země:

1. USA.

2. Kanada.

Rozloha celkem: 19,3 miliónů km².

Počet obyvatel celkem: 285 miliónů obyvatel/r. 1990, 300 - 310 miliónů obyvatel/r. 2005.

Ekonomické tendence: Ekonomický růst nerovnoměrný a nízký 1 až 3%. Na trzích problémy v soutěži s dálněvýchodním regionem.

Vojenská tendence: Vojenská dominance bude zachována, ale v mnohých situacích ji nebude z politických, ekonomických i jiných důvodů možné použít.

IV. Region islámské kultury

Země:

1. Irán.

2. Afghánistán.

3. Pákistán, Bangladéš.

4. Islámské země bývalého SSSR (Kazachstán, Uzbekistán, Turkmenistán, Kirgizie, Tadžikistán, Azerbajdžán).

5. Turecko.

6. Země Arabského poloostrova.

7. Islámské země severní Afriky.

Rozloha celkem: 7,5 miliónů km².

Počet obyvatel celkem: 200 miliónů obyvatel/r. 1990, 220 - 230 miliónů obyvatel/r. 2005.

Ekonomické tendence: Nerovnoměrný růst podle dílčích oblastí. Vysoký růst u zemí s ropnými zásobami.

Vojenské tendence: Zbrojení, vývoj nové vojenské technologie s perspektivou vlastních jaderných zbraní. Jde o velmi nebezpečný region, svojí militantností, rozpínavostí, terorismem násilím a odhodláním obětovat cokoliv za posílení prestiže Islámu, ale i překrytí vnitřních rozporů.

V. Region dálnévýchodní kultury

Země:

1. Japonsko.
2. Čína.
3. Mongolsko.
4. Korea.
5. Zadní Indie.
6. Filipíny.
7. Indonésie.
8. Nová Guinea.
9. Austrálie.
10. Nový Zéland.

Rozloha celkem: 23 miliónů km².

Počet obyvatel celkem: 2,7 miliardy obyvatel/r. 1990, 3,0 - 3,5 miliardy obyvatel/r. 2005.

Ekonomické tendence: Velmi dynamický rozvoj (5 až 7 % ročně) s převládajícími perspektivními odvětvími s výraznou expanzí do Ruska a zbylých zemí neislámské Asie, částečně i do Evropy.

Vojenské tendence: Velmi obtížné definovat. Budou-li chtít obhájit své ekonomické zájmy, nezbyde než věnovat pozornost posílení své vojenské moci. Perspektivní velmoc počátkem příštího století.

Uvedené členění do základních pěti regionů má samozřejmě i své diskutabilní body. Příkladem je mimořádně významná Indie, kterou se pro svou vnitřní mnohotvárnost, nejednotnost a dezintegrační tendence nepodařilo přiřadit do žádného z uvedených regionů. Diskutabilním může být i přiřazení Austrálie a Nového Zélandu k regionu dálnévýchodní kultury. K tomu nás vedlo současné i prognózované stále silnější ekonomické a populační propojení se zeměmi Dálného Východu, které podle našich prognóz povede i k určitému politickému propojení.

Varianty geopolitického vývoje na počátku 21. století

Při koncipování základních čtyř variant uspořádání světa vycházíme z uvedených megatrendů.

Varianta 1.

▲ Evropa (západní a střední jako jeden celek) zůstane zachována, ale se značnými rozpory a v sousedství nevyřešenými spory, případně konflikty na Balkánském poloostrově. Evropa bude i nadále vlastnit jaderné zbraně (Francie, Velká Británie, nelze vyloučit i některé další státy).

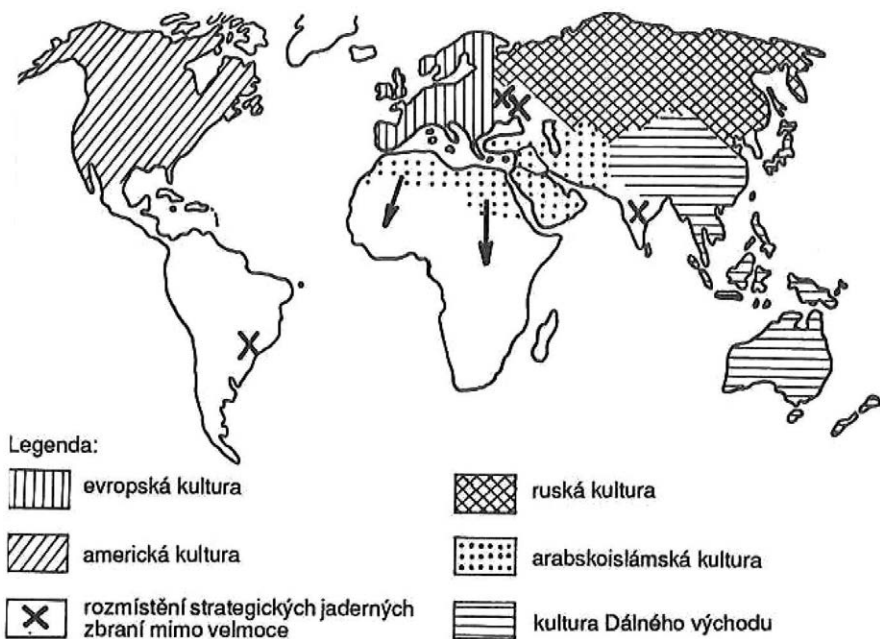
▲ Rusko bude zachováno při životě s mimořádnou pomocí a podporou USA, Evropského

společností. Kromě Ruska i Ukrajina a Bělorusko (zůstane-li samostatné) bude nadále vlastnit jaderné zbraně.

▲ Politická rovnováha ve světě bude zachována, ale bude velmi křehká.

▲ Posílí se rivalita severoamerického a dálněvýchodního regionu, především osy Washington - Tokio.

▲ Agresivní ambice arabskoislámského světa budou drženy v lokálním či regionálním rozměru, nepřerostou do globálních krizí.

Obr. 1

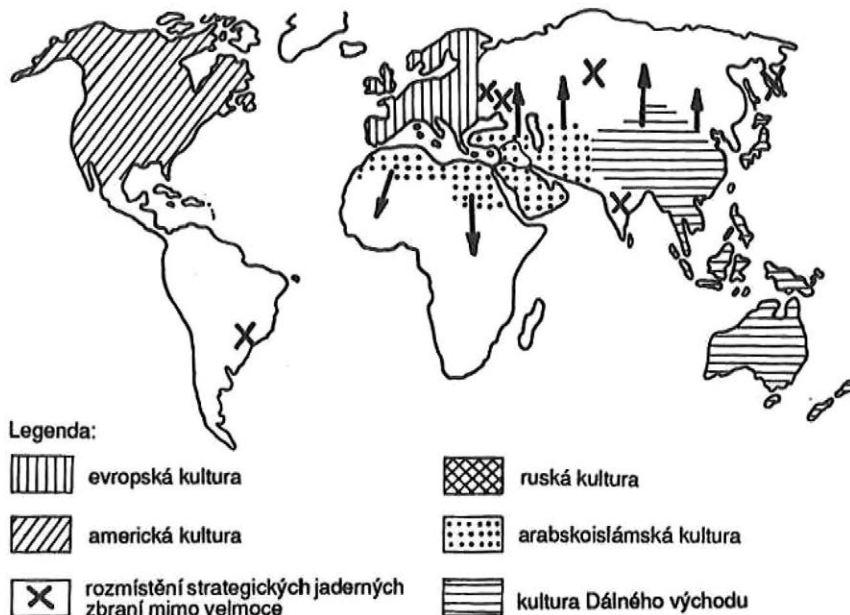
K zásadnějším posunům mezi jednotlivými světovými velmocenskými subjekty ještě nedejde, poklesne ovšem vliv ruského, ale i evropského regionu. K mírnému přesunu ekonomického těžiště dojde mezi severoamerickým a dálněvýchodním regionem ve prospěch dálněvýchodního. Politická rovnováha může být narušena snahou o rozšiřování islámského vlivu v Africe a na Balkáně.

Varianta 2.

* Dojde k rozpadu Ruska, čímž budou vytvořeny předpoklady pro zahájení expanze z arabskoislámského, dálněvýchodního a evropského regionu do Ruska a jeho okolí.

* Vzniknou následnické státy Ruska, z nichž některé budou vlastnit jaderné zbraně. Jejich politika bude značně nevypočitatelná a nepředvídatelná.

* Při uskutečňování této varianty nedojde ještě k zásadnějšímu vojenskopolitickému střetu zájmů jednotlivých regionů, ale materiální předpoklady již budou v podstatě vytvořeny. K otevřenému střetnutí nedojde, podaří-li se dosáhnout určité konsolidace evropské části Ruska, Ukrajiny a Běloruska.

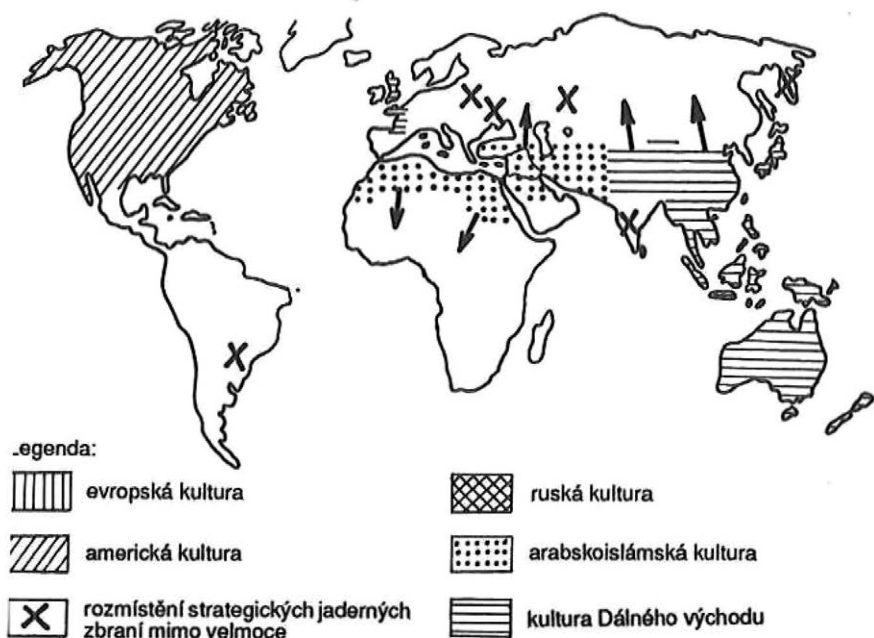
Obr. 2

Dojde k zásadnějšímu přesunu poměru sil, a tím ke vzniku nerovnováhy s předpoklady střetu zájmů především na ruském území, které mohou i nemusí přerůst ve válečný konflikt.

Varianta 3.

- Evropa bude nacionálně i etnicky rozložená. Část pod vlivem severoamerického regionu, další v ohrožení z pronikání islámu z jihu, zejména přes Balkán do Evropy. Bude dále posílen vliv dálnévýchodního regionu v sibiřské části Ruska.

- Následnické státy Ruska a Ukrajiny vlastní jaderné zbraně s nosiči z osmdesátých let. To ovšem nemění skutečnost, že jejich vojenskopolitický význam bude v případě klasického konfliktu v globálním měřítku nevýrazný. Jejich politika a možnost použít jaderných zbraní bude ale značně nepředvídatelná.

Obr. 3

- Sporné Kurily, Sachalin a východní část Sibiře se stávají součástí dálnévýchodního regionu.

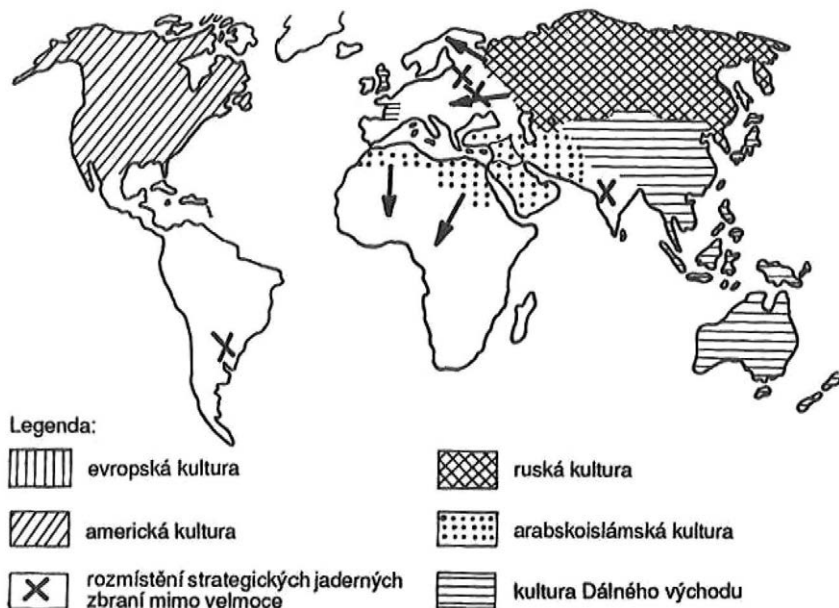
Dochází k významnému posílení vlivu dálnévýchodního regionu, který prakticky obsazuje část Sibiře s jeho nerostným bohatstvím. Islám posiluje svůj vliv na jihu bývalého SSSR. Lokální konflikty v zemích Evropy a bývalého Ruska, kde jsou jaderné zbraně, mohou přerůst v globální konflikt. V USA roste vliv izolacionismu s podržením si určitého vlivu v části západní Evropy.

Varianta 4.

Rusko se podaří zachovat nastolením režimu pevné ruky, čímž se zabrání dynamičtějšímu pronikání islámu a idejí Dálného východu do Ruska.

V Evropě pokračují územní a nacionalizační spory, bránící jejímu sjednocení, které se stává nemožné. Evropa ztrácí svůj globální význam a stává se regionem nižšího "řádu", což umožňuje postupné pronikání vlivu Dálného Východu do Evropy především kapitálově. Pronikání islámu lidským a ideologickým potenciálem.

Dominujícím regionem zůstává severoamerický. Dochází k výraznému posílení pozic dálnévýchodního regionu, a to především na úkor Evropy, která přes vlastnictví jaderných

Obr. 4

zbraní se stává politicky slabou oblastí. Střety zájmů ostatních regionů, a to jak v Evropě, tak i jinde mohou přerůst v lokální konflikty, ale zřejmě nepovedou ke globálnímu střetu.

Svět a jeho jednotlivé hlavní velmocenské subjekty se vyvíjejí nerovnoměrně. Nejvíce oslabeny jsou a budou Rusko a Evropa, z hlediska určitého vyššího stupně stability lze k nim potom připočítat islámský region. Nejživotoschopnější sílu nadále prokazuje dálnévýchodní a severoamerický region. Přes svoji sílu a existenci jaderných zbraní se svět ubrání vyvolání globálního konfliktu jen vznikem jaderného deště nad nejsilnějšími regiony.

Na počátku 21. století dojde k zásadnějším změnám v rovnováze sil ve světě především tehdy, rozpadne-li se evropský region a region Ruska.

Hlavní mocností na počátku 21. století budou severoamerický a dálnévýchodní region v čele s Japonskem a Čínou.

Význam a váha Evropy bude oslabena, vývoj Evropy bude limitován tím, nakolik se podaří zabránit rozpadu Ruska a utlumit nacionální a územní konflikty ve východní Evropě i na Balkánském poloostrově.

Možnosti evropské kultury pro počátek 21. století

Na základě analýzy vývoje od konce druhé světové války, megatrendu vývoje od roku 1945 (Evropa postupně ztrácela své dominantní postavení, těžiště pozornosti světových velmocí se přesouvalo do třetího světa) dospíváme k závěru, že region evropské kultury (v našem ojetí území Evropy bez Ruska, Ukrajiny a Balkánu) se nachází před velmi obtížnou situací: hlediska své budoucnosti i podržení si svého dosavadního významu.

Evropská kultura se nachází na historické křižovatce, před dilematem: buď se jí podaří v krátkém čase překonat tradiční národní a národnostní rozpory, stabilizovat střední a východní Evropu, přimknout v politické spolupráci Rusko nebo alespoň jeho evropskou část (Evropě a rozvinout pozitivně vztahy s USA a Dálným východem, nebo se zařadit do kategorie regionu nižšího významu uvolněním prostoru pro dálnévýchodní, severoamerický a islámskoarabský region.

Je třeba zdůraznit, že výchozí pozice evropské kultury není příliš příznivá (geostrategicky nepříliš atraktivní mnohonárodnostní region s množstvím nevyřešených otázek, konfliktů, se značnými rozdíly mezi západní a střední i východní Evropou, nedostatkem surovin apod.). Region evropské kultury se nejeví z pohledu severoamerické či dálnévýchodní civilizace jako prioritní. Pro USA a Kanadu se jeví jako podstatně důležitější vztahy vůči Japonsku, Číně, ale také Rusku. Obdobně Japonsko, Čína zřejmě nepřikládají Evropě prvořadou roli. Soustřeďují se spíše na asijskotichomořský region a na území bývalého SSSR (především na jeho sibiřskou část s ohledem na surovinové bohatství). Proto bude mnoho záležitostí na stabilizování situace v Rusku a na Ukrajině, potřeba těchto zemí orientovat se na spolupráci s regionem evropské kultury.

Při možných megatrendech vývoje na počátku 21. století bude evropská kultura mít příznivé podmínky v případě, že se jí podaří vyloučit převážnou většinu záporných faktorů. Přesto je malá pravděpodobnost, že by se kolem roku 2005 stala mocností prvního řádu, již zůstane zřejmě severoamerický region soupeřící s velkou pravděpodobností s dálnévýchodním regionem.

Skepticky vychází situace pro region evropské kultury v případě, že se nepodaří vyloučit vnitřní národnostní rozpory, zajistit dynamický a vyvážený vývoj v západní Evropě vůči střední i východní Evropě. Tato situace by totiž znamenala další oslabení evropského regionu ve vztahu k severoamerickému a dálnévýchodnímu, trvalý zápas s islámským regionem s negativními důsledky právě pro evropskou kulturu.

V této souvislosti velmi mnoho závisí na roli Evropského společenství, na jeho schopnosti vypracování koordinované politiky, na schopnosti přimknutí zemí střední a východní Evropy k západní Evropě, na zajištění jednotného a koordinovaného postupu celé evropské kultury vůči ostatním regionům a kulturám.

Literatura:

- King A., Schneider, B.: První globální revoluce. Vyd. Bradlo, Bratislava 1991.
- Toffler, A.: Die Zukunftschock. Bern, Schert 1970.
- Naisbitt, J.: Megatrends 2000. The New Directions for the 1990s. New York, W. Morrow 1990.
- Rozhovor A. Tofflera a J. Attaliho. Výber č. 23/1991.
- Návrh směrnice MO USA pro obranné plánování na léta 1994-1999 (viz IHT z 9. až 11. 3. 1992 a NYT z 24. 5. 1992).

- Dokumenty z římského zasedání NATO - listopad 1992.
- Foreign Affairs, ročníky 1989 až 1991.
- Die Zeit č. 1 až 18/1992.
- Der Spiegel, ročníky 1989 až 1992, SRN.
- Monitorý ČSTK, ročníky 1991 a 1992, Praha.

Podplukovník Ing. Miroslav Š t a n g l, CSc.

MÍSTO A ÚLOHA ZBRANÍ HROMADNÉHO NIČENÍ VČERA A DNES

Kategorie zbraní hromadného ničení v dnešní podobě se konstituovala již počátkem padesátých let. Zahrnula v sobě v této době bezesporu nejničivější a z vojenského hlediska i nejúčinnější druhy zbraní - jaderné, chemické a biologické. Přes podstatné rozdíly v principech ničivých účinků mají základní společnou vlastnost, a tou je jejich účinek na velké ploše nebo i prostoru. Zpravidla působí po delší dobu a bez bližší specifikace cílových objektů.

Ačkoli cesty vývoje těchto druhů zbraní v uplynulých čtyřiceti letech byly více než u ostatních zbraní silně ovlivněny mezinárodní politikou situací, nelze přehlédnout dominující úlohu vědeckotechnického pokroku, který tomuto vývoji otevřel cesty. Cílem článku je vytypovat některé obecnější zákonitosti tohoto vývoje, na základě zkušeností z minulých let vyhodnotit současnou situaci i pravděpodobnou perspektivu jejího dalšího vývoje spolu s některými náměty na opatření k ochraně vojsk a obyvatelstva.

Přestože vývoj jednotlivých druhů zbraní hromadného ničení probíhal v podstatě nezávisle na sobě, jsou z dnešního pohledu pozorovatelné určité etapy společné pro všechny druhy. První z těchto etap zahrnuje přibližně padesátá a šedesátá léta, druhá končí asi uprostřed druhé poloviny osmdesátých let a třetí je typická pro současnost.

První etapu lze po všech stránkách hodnotit jako etapu téměř **živelného kvantitativního růstu**. V této době se ve všech moderních armádách naprosto otevřeně kalkuluje s masovým použitím všech druhů zbraní hromadného ničení v ozbrojeném konfliktu globálního rozsahu, často se jim přisuzuje i rozhodující úloha k dosažení vítězství. Narůstá množství jaderné munice a především její mohutnost, která u některých typů dosahuje až desítek megaton trinitrotoluenu (TNT). Obdobně rostou skladované zásoby chemických zbraní. Při vývoji otravných látek je jeden z hlavních důrazů kladen na zvyšování toxicity. Probíhají přípravy průmyslových zařízení k zahájení výroby velkého množství patogenních biologických receptur.

Již koncem šedesátých let je však většině odborníků jasná neudržitelnost tohoto vývoje.